

Atina Türk Elçiliği Raporlarına Göre Balkan Antantına Karşı Yunanistan'da Muhalif Yaklaşımlar

Barış BORLAT*

Özet

Türk dış politikası Lozan Antlaşması ile birlikte bir yandan Osmanlı Devleti'nden devraldığı mirasın yıllar içerisinde birikmiş sorunlarını çözmeye çalışırken bir yandan da bölgesel dostluk ve güvenlik ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu sürecin en önemli belirleyicilerinin başında ise Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarının yarattığı siyasal ve askeri gelişmeler gelmiştir. Şüphesiz ki bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın da habercisi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti bölgesinin hızla savaşa sürüklenen bu gerçekliği içerisinde bir yandan uluslararası ittifaklara dâhil olurken bir yandan da bölgesel güvenlik antlaşmaları yapmıştır. Ancak bu durum sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Nitekim sınır komşuları ile tarihsel süreçten gelen sorunların aşılması gerekmektedir. Ki bu noktada Yunanistan önemli bir yere sahiptir. Ancak her iki ülkenin karar alıcıların pragmatik ve akılcı siyaseti sorunların çözümünü hızlandırmış ya da bir süreliğine dondurmıştır.

Bu çalışmada Balkan Antantına giden süreçte ve hemen sonrasında Yunanistan iç politik gelişmelerindeki muhalif yaklaşımlar, Atina Türk elçiliği raporlarından hareketle incelenmeye çalışılmıştır. İki ülkenin savaşın yaklaştığı bir dönemde iç muhalefetlerine rağmen reel politiğin bir gereği olarak ittifaka ve bundan hareketle geliştirilmesine büyük önem atfedilen Türk-Yunan dostluğuna olan gereksinimleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Yunanistan, Balkan Antantı, Muhalefet, Atina Elçiliği*

Greek Objections to the Balkan Entente as per Records of the Turkish Embassy in Athens

Abstract

Turkish foreign policy has aimed to improve regional neighborliness and defense relations while dealing with the accumulated problems arisen due to the legacy having received from the Ottoman Empire. Therefore, the most prominent factor, precipitating this post-legacy period, is the military and political conditions offered by the results of World War One. The conditions are, indeed, a precursor to World War Two. Being aware of the status quo leading to a war, Türkiye (Turkey) has entered into international alliances and formed regional defense pacts. Nevertheless, the

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğr. Üyesi, barisborlat@gmail.com.

agreements have not proceeded as expected due to the problems, posed by the history of the countries, needed to be overcome. Herein, Greece has a substantial degree. It can be stated that the approach of the decision-makers of Türkiye and Greece towards the solution of problems via pragmatic and rationalist policies has caused either hastening or suspension.

This research study focuses on Greece's intra-political objections before and right after the agreement of the Balkan Entente as per the records of the Turkish Embassy in Athens. It is aimed to illustrate that the alliance and, thus, much-needed improvement of Turkish - Greek relations are deemed a requisite thanks to the pragmatic (realpolitik) approaches despite the countries' opposition sides at the threshold of a war threatening both countries.

Keywords: *Türkiye (Turkey), Greece, Balkan Entente, Opposition, Turkish Embassy in Athens*

1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Balkanlar

Balkan coğrafyası, gerek Osmanlı Devleti için gerekse Türkiye Cumhuriyeti için dış siyasette önemli bir alanı teşkil etmektedir. Bölge, her iki dönemde de Türklerin Avrupa coğrafyası ile olan ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin mirası olarak Balkanlara yerleşmiş bulunan Türk ve Müslüman nüfus ile olan bağlar, tarihi bir öneme sahiptir (Bilgin, 2004: 801).

Türkiye'nin 1920'lerde Balkan politikası ana hattı; Savaştan yeni çıkan bir ülke olarak bölgede "status quo"dan yana tavır sergilemesinden hareketle Balkan ülkeleri ile dostane ilişkiler geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu noktada birçok ülke ile diplomatik ilişkiler geliştirmiştir (Barlas, 2000: 277). Böylece deyim yerinde ise Türkiye Balkanları büyük güçlerin iştahını açan bir yer olmaktan çıkarmak ve savaşı Balkanlardan uzak tutarak Balkan devletlerinin birbiriyle olan çekişmelerini engellemek istiyordu. (Hale 2000:54) Türkiye Cumhuriyeti bu amaçla yapılan antlaşmalar ile Balkan devletleri ile münasebetlerini düzeltirken Balkan Savaşı'ndan kalan uyuşmazlıklarını çözümlmek için büyük gayret sarf etmiştir (Gönlübol ve Sar, 1987: 99).

Türkiye, 1930 yılına geldiğinde iç ve dış sorunları büyük oranda çözüme kavuşturmuş olarak uluslararası alana daha aktif bir biçimde girebilecek durumdadır. Diğer yandan bu dönem uluslararası alanda işbirliğinin giderek daha fazla zorlaştığı ve bir o kadar gerekli hale geldiği bir dönemin başlangıcı idi (Gönlübol ve Sar, 1987: 458).

Bulgaristan ile İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında Balkan Savaşı ile bozulan ilişkiler, Birinci Dünya Savaşı'nda her iki ülkenin de aynı ittifak içerisinde yer almasından kaynaklı, savaş sonrası dönemde düzelmeye başlamıştır. Savaş sonrası dönemde Bulgaristan Neuilly antlaşmasının ağır şartları nedeniyle revizyonist bir politika izlemiştir. Bunun etkisi ile Milli Mücadele döneminde Trakya konusundaki iddiaları nedeniyle Türkiye'yi destekler

bir tutum izlemiştir. Bu çerçevede 1920-1923 yılları arasında Bulgaristan Hükümeti'nin başında olan Çiftçi Partisi lideri Stamboliski Bulgaristan'daki meskûn Türklere ve Ankara hükümetine karşı dostluğunu göstermek istemiştir. Buna karşılık olarak Mustafa Kemal [Atatürk] 1920 yılında dostluk ve işbirliği mesajlarını içeren bir mektup göndermiştir. Bu durum karşılıklı temsilcilik bulundurma ile devam etmiştir. Ancak Stamboliski'nin 8 Haziran 1923'te öldürülmesiyle yaşanan iktidar değişimi Türkiye-Bulgaristan ilişkilerini de sekteye uğratmıştır. Bulgaristan, bu tarihten sonra Sırbistan'a yaklaşan ve Türkiye ile sorunsal bir sürece girmiştir (Bilgin, 2004: 814-815).

Bu şartlar altında ilişkiler 1924 yılının başında yeniden başlamış ve 18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan dostluk antlaşması ile normalleşme sürecine girmiştir. Devam eden süreçte imzalanan ikamet sözleşmesi ile azınlıklar sorunu çözülmeye çalışılmıştır (Yılmaz, Ankara:203). Bu antlaşma 1929 yılında daha da geliştirilmiş ve iki ülke arasında yeni bir "Tarafsızlık, Uzlaşma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşması" imzalanmıştır. Böylece taraflar arası yakınlaşma hukuksal zemin de kazanmıştır (Akşin, 1991: 246).

Balkan Antantı'nın kurulması sürecinde Türkiye, Bulgaristan'ı da davet etmiştir. Ancak Bulgaristan gerek ülke içerisindeki iç çatışmalar gerekse revizyonist tutumu nedeni ile bu ittifak sürecinde yer almamıştır (Eyicil, 2004: 356). Buna karşın devam eden yıllarda ülkeler arasında olası anlaşmazlık durumlarına karşı olduğunca hassas davranılmıştır. Nitekim Mart 1935'te basında çıkan Türkiye'nin Bulgar sınırında askeri yığınak yaptığına yönelik haberlere karşı Anadolu ajansı bunun doğru olmadığı yönünde açıklama yapmıştır (Akşin, 1991: 247).

Romanya ile İlişkiler

Romanya, Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmasının yanı sıra Balkanlarda topraklarını en fazla genişleten ülkelerden olmuştur. Bu durum savaş sonrası dönemde statükocu dış politika izlemesinde etkili olmuştur. Bu dönem Türkiye-Romanya ilişkileri önemli sorunları barındırmayan durgun bir dönem izlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına takiben başlatılan siyasal ilişkiler, 6 Haziran 1924'te karşılıklı elçiliklerin açılması ile gelişmiş (Önal ve Ultan, 2012: 70) böyle bir ortamda iki ülke arasında 1929 yılında "Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşım Sözleşmesi" ve 18 Eylül 1930'da Bükreş'te "Mezarlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma" imzalanmıştır (Bilgin, 2004: 817).

Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmek amacıyla Türkiye'yi ziyaret eden Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu ile 17 Ekim 1933'te Ankara'da "Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma" antlaşması imzalandı (Akşin, 1991: 240). Bu antlaşmayı 1935 yılında Köstence Limanı'ndan geçiş için bir protokol ve 1936'da Dobruca Türklerinin göçlerini düzenleyen bir sözleşme takip etti (Eyicil, 2004: 349).

Yugoslavya ile İlişkiler

Yugoslavya ile olan ilişkiler I. Dünya Savaşı sırasında farklı saflarda yer alınmasından

dolayı pekiyi olarak başlamamıştır (Önal ve Ultan, 2012: 71). Birinci Dünya Savaşı başladığında Sırp hükümeti, Bulgar-Makedon çetelerinin çıkardığı ayaklanmaları gerekçe göstererek Manastır ve Kosova’da yaşayan Müslümanlara baskı yaparak eğitim haklarına önemli zorluklar çıkarmıştı. Bu durum bölgeden göçü de hızlandırmıştı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sırbistan, Karadağ ile Avusturya-Macaristan’ın güney bölgeleri 1921 yılında bir birlik oluşturarak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını kurmuş ve başına da Sırbistan Kralı geçmişti. Bu devlet 1931 yılından sonra Yugoslavya olarak anılmaya başlamıştır (Bilgin, 2004: 818).

Yeni kurulan Sırp Krallığı ile Türkiye arasındaki temel problem Lozan Konferansından itibaren başlamıştı. Sırp Krallığı, borçlar konusunda Lozan Antlaşmasındaki paylaşımı kabul etmemiş ve antlaşmayı imzalamamıştır. Diğer yandan Türkiye’nin göndermiş olduğu temsilciyi de tanımamıştır. Ancak temsilciye, çeşitli imtiyazlar tanımıştır (Eycil, 2004: 350). Görece durgun geçen bir süreçten sonra 28 Ekim 1925 yılında bir “Dostluk Antlaşması” imzalanmıştır (Önal ve Ultan, 2012: 71).

Bu şekilde Lozan Antlaşmasını imzalamayan Sırp Krallığı ile Türkiye arasında resmi diplomatik ilişki başlamıştır (Bilgin, 2004: 819). Ancak ilişkilerin gerçek manada normalleşmesi Yugoslavya Kralı Alexander’ın 4 Ekim 1933’teki Türkiye ziyareti ile gerçekleşmiştir (Akşin, 1991: 241). Bu ziyaret Türkiye-Yugoslavya dostluğunun gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu ziyareti Kasım 1933’te Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın Belgrat ziyareti takip etti ki bu gelişmeler (Önal ve Ultan, 2012: 72) taraflar arasında 27 Kasım 1933 tarihinde Belgrat’ta imzalanacak olan “Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması’nın” zemini de hazırlanmıştır (Yılmaz, 2012: 203).

2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı’ndan galip olarak çıkmasına rağmen savaştan sonraki on yıl içerisinde birçok çatışma ve fikir ayrılıkları yaşamıştır. Bu tartışmalar bir yanıla rejim tartışmaları ile devam etmiştir. Yunanistan’da kısa sürede istikrar sağlanacağı da benzemiyordu. Nitekim Ocak 1924’ten Haziran 1925’e kadar altı hükümet iktidara gelmişti. Partilerin oy dağılımları tek başına iktidarı sağlamaya yetecek gibi değildi ve bu şartlar askerî darbe için uygun zemini de yaratıyordu. Bu gelişmeler içerisinde Haziran 1925’te General Teodoros Pangalos meclisten 185’e 14 oyla, ancak 189 çekimser oya rağmen güvenoyu almayı başardı ve kendisini Cumhurbaşkanı ilan ettirdi (Jelavich, 2006: 183-185).

Türkiye-Yunanistan arasındaki önemli sorunlardan birisi de Mübadele ve Patrikhane meselesi idi. Mübadele meselesi 1923 yılında imzalanan bir sözleşme ve protokol ile çözüme kavuşturulmak istenmiş olsa da pürüzler tam olarak giderilememiştir (Yalçın, 2000: 209). 30 Ocak 1923 tarihli sözleşmede mübadeleye tabi olacak nüfus tanımlamasından kaynaklı anlaşmazlık aşılamamıştı. Metne göre İstanbul’da oturan Rumlar ile Batı Trakya’da oturan Müslümanları değişim dışında tutmakta idi. Türkiye metinde geçen yerleşmiş nüfus tanımına tarih sınırı da koyarak 1912 yılında uygulamaya konan

kanun şartları çerçevesinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul'a yerleşen Rumları mübadeleye dahil etmemeyi kabul etmişti. Yunanistan ise herhangi bir tarih sınırlaması olmaksızın İstanbul'a yerleşmiş olan tüm Rumların değişimin dışında tutulmamasını istemişti. Böylece Yunanistan İstanbul ve çevresinde daha fazla Rum bırakmış olacaktı (Bilgin, 2004: 806). Türkiye ve Yunanistan arasında Ekim 1923'te oluşturulan komisyon ile bir yıl gibi bir sürede önemli sayıda mübadil ülkelerine gönderilmiştir.

Temel sorun İstanbul için ön görülen değişimin farklı yorumlanması idi (Yalçın, 2000: 297). Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin dostane olarak gelişmesinde iç karar alıcılar kadar küresel süreçler de etkili olmuştur. Öyle ki iki ülke de, kendilerine yönelen ve kendilerini ilgilendiren dış tehditler algılamıştır. Özellikle anti-revizyonist Bulgaristan ve İtalya'nın bu iki ülke üzerinde oluşturduğu tehditler, Türkiye ve Yunanistan'ın birbiriyle yakınlaşp uzlaşmasında etkili olmuştur (İşyar, 2013: 579).

Venizelos, 3 Temmuz 1928'de yeniden başbakan olduktan sonra Türkiye-Yunanistan arasındaki gerginliğin her iki ülkeye zarar verdiğini görerek çözüme yönelik somut adımlar atmaya başlamıştır. Bu amaçla Yunanistan'ın hiçbir ülkenin toprağında gözü olmadığı ve kesin bir barış politikası izlediğini, dolayısıyla barışçı bir girişimin her iki ülkenin çıkarına olduğu yönünde beyanatların yanı sıra 30 Ağustos 1928'de İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak barış ortamının geliştirilmesini teklif etti (Sandıklı, 2014: 78-79). Öyle ki Venizelos Avrupa ve Balkanların reel politliğini de göz önüne alarak komşuları ile iyi ilişkiler ve barışçı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede Başbakan İsmet İnönü'ye yazılan mektupta Megali İdea politikasını terk ettiğini ve Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmek istediğini belirtmiştir. Türkiye de aynı sıcaklık ile cevap vermiştir (Önal ve Ultan, 2012: 68-69).

Türkiye-Yunanistan ilişkileri 1928 yılından başlamak üzere normalleşmeye ve devamında dostane bir sürece evrilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Michalacopoulos ile Nisan 1928'de Cenevre'de yaptığı görüşmede tarafların uzlaşmaya varması öne çıkmıştır. Ancak burada öne çıkan problem Yunanistan-Türkiye arasındaki mübadele sürecinden doğan sorunlar olmuştur. Taraflar arasındaki görüşmede sorunların hakeme götürülmesine karar verilmiştir (Bilgin, 2004: 812).

Türkiye Atina Elçisinin 30 Aralık 1929 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı Zaimis'i ziyareti sırasında; Cumhurbaşkanı, Gazi Mustafa Kemal'e saygılarını sunarak Türk milletinin esenliğini dilediğini ve Mihalakopalos ile Venizelos'un da Türklerin dostluğu ve refahını temin görüşünde olduklarını bildirmiştir (Eyicil, 2004: 344).

Bu yönde gelişmeler sürecinde İsmet Paşa'nın Yunanistan ziyaretinde Yunan basınındaki demeçlerde de yakından görülmüştür. Atina'da çıkan haftalık Ergasia dergisi Venizelos'un şu beyanatına yer vermiştir:

“Türk-Yunan dostluğunun bir sene zarfında kat etmiş olduğu yolu ölçmek isteyenler bu

dostluğun ve bundan mütevellit mesai iştirakinin hakikaten sağlam esaslar üzerine bina edilmiş bulunduğunu müşahade edebilir. Esasen bütün Yunanistan halkının temsil eylemesi itibariyle Atina ahalisinin stadyumda tasvip ettikleri ve İsmet Paşa ile Tevfik Rüşdü Bey'in ikametleri müddeti esnasında nümayişlerle izhar ettikleri veçhile iki memleket siyasi ricalinin eserleri olan bu dostluğun emniyet veren meyveleri her gün daha ziyade büyüyerek ve daha fazla semereler vererek ilerleyecektir.”(Dış Politika, 1974: 271)

Türkiye-Yunanistan arasındaki etabli sorunu 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan antlaşma ile çözülmüştür. Buna göre yerleşme ve doğum yerlerine bakılmaksızın İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin tamamı “etabli” tanımı içerisine alınmıştır. Bu uzlaşma taraflar arası iyi ilişkilerin de zeminini sağlamıştır. Ki kısa süre içerisinde Yunanistan Başvekili Ankara’yı ziyaret etmiş ve Türk-Yunan dostluğu bir adım daha ileri gitmiştir (Yalçın, 2000: 300). Yunan heyetinin Türkiye ziyareti esnasında karşılıklı verilen mesajlarda dostluk, iş birliği ve birlikte hareket etmenin vurgulandığı görülmüştür. Ziyaret, beraberinde “Dostluk Mesajı, Ticaret ve İkamet Mukavelesi ve Bahri Protokol” olmak üzere üç antlaşma imzası ile sonuçlanmıştır. Ki antlaşmalara bir de “Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması” protokolü eklenmiştir. İmzalanan bu antlaşma ve protokoller Balkan Antantının da zeminini hazırlamıştır (Eyicil, 2004: 345).

Türkiye-Yunanistan arasında 14 Eylül 1933'te Ankara'da “İçten Antlaşması” imzalandı (Soysal, 1985: 112). Antlaşmaya göre tarafların sınır dokunulmazlığı güvence altına alındı. On yıllık antlaşmada diplomatik temsilciler ile ortak çalışma esasları kabul edildi (Eyicil, 2004: 347). Antlaşma sonrası ülkeler birçok yol ile iyi niyetlerini gösterme yarışına girmiştir. Yunanistan Parlamentosunda da büyük sevinç ile karşılanan antlaşma sonrası Yunanistan bir jest olması amacıyla Türk milletvekillerinin Yunanistan'da demiryolları ile ücretsiz seyahat etmeleri hususunda bir karar çıkartınca TBMM de Yunan milletvekilleri ve senatörlerinin Türk trenlerinde ücretsiz seyahat etmelerine karar vermiştir (Özer 2020: 725).

Yunanistan'da Venizelos taraftarlarınca gerçekleştirilen askeri darbe girişimine dair Türkiye hiçbir müdahalede bulunmasa da meşru hükümetin talebi doğrultusunda isyana katılacak olan donanmaya akaryakıtın boğazlar yolu ile geçişine engel olunmuştur (Aras 2010:145).

3. Balkan Antantının Kurulması

Balkan Paktı'nı kuracak olan ülkelerin öncelikle kendi aralarındaki problemleri çözmesi gerekmektedir. Bu amaçla Romanya ve Yunanistan arasında 21 Mart 1928'de Milletler Cemiyeti toplantısı sırasında saldırmazlık ve hakemlik antlaşması imzalanmıştır. Yunanistan bu defa Selanik'te serbest bölge için sorun yaşadığı Yugoslavya ile 17 Mart 1929'da imzalamış olduğu antlaşma ile buzları eritmiştir. Bu antlaşma ile Yugoslavya mallarının Ege Denizi'ne ulaşmasına bazı kolaylıklar getirilmiştir. Antlaşmadan on gün sonra da Sırbistan ile dostluk antlaşması imzalanmıştır (Kelkitli, 2017: 436).

Balkan Devletleri arasındaki tarihsel sorunların büyük oranda giderilmiş olmasının yarattığı olumlu havayı Balkanlardaki revizyonist devlerin tehdit etmesinin yarattığı süreç birlikte hareket etme ve ortak savunma çatısı altında bir araya gelme isteğini arttırmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında 1929 ekonomik krizi de etkili olmuştur (Seyfettin ve Aydın, 2013: 633). Bu kapsamda Uluslararası Barış Bürosunun 6-10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresi'nde, Yunanistan'ın eski Başkanlarından Papanastaiu'nun Balkan birliği kurulması yönündeki görüşü olumlu karşılanmıştır. Bu çerçevede 5 Ekim 1930'da Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Türkiye, Romanya ve Arnavutluk'un katıldığı resmi olmayan ilk toplantı (Eyicil, 2004: 357) Atina Üniversitesi'nde toplanmış oldu (Özer, 2020: 722). Bu toplantıda Konferans başlamadan söz alan Papanastasiu konuşmasında *"Konferans'ın başlıca gayesi buna iştirak edecek olan devletler arasında harbi sureti kat'iyede ortadan kaldırmaktır. Birliğin faaliyet Cemiyeti Akvam'ın kadrosu dahilinde ve onun zihniyetiyle denk olacaktır. Birlik, birliğe dahil olan devletler arasındaki beynelmînel itilaflara riayet edecek ve müşterek bir iktisadi teşkilat vücuda getirmeye çalışacaktır. Birliğin bir hedefi de fikriyat sahasında bir yakınlaşma vücuda getirilmesini sağlamaktır."* Sözleri ile Balkan Devletleri arasında bir diyalog ortamının yaratılacağına işaret etmiştir (Önal ve Ultan, 2012: 73).

Toplantıda, ülkeler arasında siyasal, ekonomik, teknik ve kültürel işbirliği konuları görüşüldü (Yalçın, 2000: 306). Ve Dışişleri Bakanlarının katılımı ile yıllık toplantıların yapılması, yaşanabilecek her türlü sorunu barışçı yollarla çözmeyi hedefleyen bir misâk hazırlamak, sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik işbirliğini temin edecek (Sandıklı, 2014: 85) Balkan Birliği'nin zeminini oluşturabilmek hedeflenmiştir (Özer, 2020: 722).

İkinci Balkan Toplantısı

İkinci Balkan toplantısı, 20-26 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanmıştır. (Eyicil, 2004: 357) Bu konferansta birliğin kurulmasına dair esas konular konuşulmuş olsa da Balkan devletleri arasında tam bir birliğin sağlanamamasından dolayı paktın gerçekleşmesini engellemiştir. Buna rağmen bazı ekonomik, teknik ve kültürel konularda kararlar alınabilmiştir (Önal ve Ultan, 2012: 73-74). Ayrıca merkezi İstanbul olan Balkan Enstitüsü kurulması kararlaştırılmış ve gümrük konularında da çalışmalar yapılmıştır. İstanbul'da yapılan görüşmelerden sonra kapanış töreni için temsilciler 26 Ekim 1931 tarihinde Ankara'ya gelmiştir (Özer, 2020: 722).

Üçüncü Balkan Toplantısı

Üçüncü Balkan toplantısı, 22 Ekim 1932'de Bükreş'te toplanmıştır (Yılmaz, 2012: 205). Konferansın en önemli konularından birisi azınlık meselesi olmuştur. Bu konunun konferans görüşme sürecini sekteye uğratmaması için Türk ve Yunan temsilciler tarafından görüşülmesinin sonraya bırakılması istenilmiştir (Önal ve Ultan, 2012: 75). Ancak buna Bulgaristan karşı çıkmış ve azınlık meselesini bahane ederek toplantıdan ayrılmıştır. Arnavutluk'ta benzer bir bahane ileri sürerek toplantıdan ayrılmıştır (Yalçın, 2000: 306). Bunun üzerine diğer ülkeler aralarında bir gümrük birliği kurulmasına karar

verilmiş ve Balkan Pakti'nin gerçekleşmesi konusunda anlaşılmıştır (Gönlübol ve Sar, 1987: 99).

Dördüncü Balkan Toplantısı

Dördüncü Balkan Konferansı öncesinde Bulgaristan'ın çekincelerini gidermek amacı ile İsmet İnönü başkanlığındaki bir heyet Sofya'ya gitmiş ve Bulgaristan'ı birliğe dâhil etmek amacıyla yoğun temaslarda bulunmuştur. Bu görüşmelerde İsmet İnönü tarafından Bulgaristan Başbakanı Muşanof'a ittifakın Bulgaristan'a karşı yapılmadığı, bu nedenle katılmalarına bir engel olmadığı anlatılmıştır. Diğer devletler de benzer bir çaba içerisinde yer almışlardır. Bu amaçla Yugoslav Kralı Alexander, Romen Kralı Carol ile Bulgaristan Başbakanı arasında görüşmeler yapılmıştır. Tüm çabalar sonuçsuz kalmış ve Bulgaristan Konferansa katılmamıştır (Yalçın, 2000: 306). Ve bu şartlar altında Dördüncü Balkan toplantısı, 4-10 Kasım 1933'te Selanik'te toplanmıştır (Eyicil, 2004: 357). Toplantı sonucunda yayınlanan bildiri ile Balkan devletlerinin Balkan Pakti'na katılması çağrısı yapılmıştır (Önal ve Ultan, 2012: 76).

Dördüncü Balkan Konferansı devam ederken Bulgar Harp Malulleri Cemiyeti tarafından 8 Kasım 1933'te Balkan Savaşı'nın yıl dönümünde törenler yapılmış ve törene katılan Bulgar Kralı'na içerisinde Yugoslavya, Romanya ve Türkiye sınırından getirilen toprakların olduğu asa takdim edilmiştir (Özer, 2020: 723).

Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya temsilcilerinin katılımı ile Şubat 1934'te Belgrat'ta Balkan Pakti'nin tasarısı hazırlanmıştır. Buna göre 4 Şubat 1934'te Cenevre'de parafe edilen Balkan Pakti ve ek protokolü 9 Şubat 1934'te Atina'da parafe edilmiştir (Gönlübol ve Sar, 1987: 102-103). Pakta göre dört devlet sınırlarını karşılıklı olarak teminat altına almıştı. Bunun için taraflar istişare süreçlerini işletecekler, imzacılar arasında ortak hareket etme imkânı sağlanacak ve pakt diğer Balkan devletlerinin imzalarına da açık olacaktı (Akşin, 1991: 263).

Balkan Pakti bir savunma aracı olarak tasarlandığı halde askeri yükümlülükler içermemekteydi. Buna karşın üye devletler kendi aralarında askeri sözleşmeler yapabiliirdi. Bu amaçla Türkiye, Romanya ve Yugoslavya ile 5 Haziran 1934 tarihinde ayrı ayrı askeri antlaşmalar yapmıştı (Kelkitli, 2017: 473).

Balkan Antantı henüz onay aşamasında iken yaşanan güvensizlik ortamı, antlaşmanın önemine dair sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Müzakereler sürecinde Rusya, Romanya ile savaş durumuna gelmesi durumunda Bulgaristan'ın kendi yanında yer alacağı, ittifaka göre Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı tutum alması gerektiği buna göre de Rusya ile dolaylı da olsa karşı karşıya kalınacağı ifade edilerek bunun 1925 yılında Türkiye ile yapılan saldırmazlık antlaşmasına aykırı olduğu belirtilmiştir. Türkiye, bu durumda ortaya çıkan çekinceyi gidermek için antanta Rusya'ya karşı yönetilmiş herhangi bir eyleme hiçbir zaman katılmayacağını ekletmiştir. Yunanistan da benzer bir durumu Yugoslavya-İtalya çatışmasına karşı; İtalya ile karşı karşıya kalmamak için bir çekince ekletmiştir (Kelkitli, 2017: 438).

Toplantıya katılmayan Arnavutluk ve Bulgaristan'ın ittifaka dahil olması için çeşitli uğraşlar verildi, fakat birlik temsilcilerinden hiçbirisi revizyonist devletlere taviz vermeyince bu uğraşlar sonuçsuz kaldı (Jelavich, 2006: 224).

Atatürk, Balkan Paketi'nin önemli savunucularındandı. Bu konuda 6 Kasım 1933 tarihinde Anadolu Ajansına şunları aktarmıştır; “Unutmayalım ki, Balkan uluslarının ataları birbirlerinin hımsımları idi. Bu uluslar, yüzyıllar boyunca birlikte yaşadılar. Biz, Balkan Paketi'ni, tarihsel gelişimin doğal bir sonucu gibi kabul etmeliyiz” (Tuncer, 2008: 151).

Bulgaristan'ın İtalya yanında tavır sergilemesi ve paktın içerisinde yer almamasını Mustafa Kemal Atatürk şöyle yorumlamıştır: “İtalyanlar bu paktın olmasını istemezler, Bulgarlar da onların peyki olarak İtalyanlarla beraber teşebbüs almış olabilirler” (Barlas, 2000: 279).

Tüm bu olumsuz koşullara rağmen Balkan Antantı 9 Şubat 1934 tarihinde imzalanmıştır. Pakta göre Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya kendilerini tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına almayı, karşılıklı ilişkileri bozabilecek gelişmeler karşısında görüşmeler yürütmeyi kabul etmiştir (Atabay, 2013: 196).

5. Balkan Antantına Dair Yaşanan Sorunlar

Balkan Antantı, küçük devletlerden oluşan ve büyük devletlere karşı savunma yapısı kurmayı hedefleyen bir savunma antlaşması idi. Türkiye, bu gerçeği görerek Paketi, büyük devletlere karşı sınırlarını koruyabilecek kuvvetli bir örgüt olmasını hedeflemiştir. Ancak esas sorunlardan bir tanesi Arnavutluk ve Bulgaristan'ın ittifak dışında kalmış olmasıdır. Ayrıca Balkan Paketinde imzası bulunan devletlerin arasında gerçek bir birlikteliğin bulunmaması savaşa parçalanmış şekilde girmelerine neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Pakt içerisindeki devletlerin farklı görüşlere sahip olması da etkili olmuştur (Eyicil, 2004: 306).

Antanta dair başta İtalya ve Bulgaristan olmak üzere önemli tepkiler de söz konusu idi. Bulgaristan açısından Balkan Birliğine katılmasını engelleyen iki konu vardı. Bunlardan ilki azınlık haklarının korunması, ikincisi ise Ege Denizi'ne çıkabilmek için bir çıkış verilmesi idi (Atabay, 2012: 107).

Gerek İtalyan gerekse Bulgar basınında süreç birçok eleştirel yazıya konu olmuştur. İtalyan, Lavoro Fascista gazetesine göre Antant mevcut sorunları çözmekten ziyade içinden çıkılmaz hale getirecekti ve ekonomik işbirliği mümkün değildi. Bulgar basını ise bu ittifakın kendisine yönelik olarak yapıldığı yönünde eleştirileri dile getirmiştir (Yellice, 2018: 543).

Balkan Antantı'na karşı önemli tepkilerden birisi de İtalya'dan gelmişti. Bu noktada

en önemli açıklama bizzat Mussolini'den gelmiştir. Türk dışışleri yetkilileri ticaret antlaşması için Roma'da buldukları esnada Mussoli tarafından kabul edilmişler ve bu görüşmelerde yaşananları Büyükelçi Vasıf Çınar şu şekilde aktarmıştır:

“Bu mükalemenin sonunda M. Mussolini bana dönerek ‘başka diyeceğiniz yok mudur?’ sözü ile Balkan Paktından bahsetti. ‘Bu paktın diğer Balkan milletleri için faide ve lüzumunu anlıyorum. Kendi kendinizi Balkanlılar arasına soktunuz.’ Dedi. Bunları söylerken tavrında bariz bir infial müşahede ediliyordu...Bizim ve Yunanistan’ın Bahri Sefid memleketi vaziyetine vaki işaretime evet ama bu politikadan uzaklaştınız” (Dış Politika, 1974:312-313).

Balkan Antantı'na en büyük tepkiyi veren ülkelerin başında kuşkusuz Bulgaristan gelmektedir. Antlaşma sonrası Bulgaristan'ın Mir gazetesi “bu anlaşmanın bir Balkan anlaşması olarak görülemeyeceği, sadece müttefikler arasında bir itilaftan ibaret olduğunu, bu durumuyla devam ettikçe bir nifak eseri” olacağına vurgu yapmıştı. Balkan ittifakı metninin içerisinde tartışılan önemli konuların başında gizli olarak imza altına alınan askeri sözleşmeler gelmektedir. Bu konuyu Bulgaristan'daki Zora gazetesi, İngiltere'deki Times da haberleştirmişti (Önal ve Ultan, 2012: 78-79).

Bulgar yöneticileri hâlâ Ayastefanos Antlaşması'nın kendi ulusal sınırlarını teşkil ettiğine inanıyordu. Ancak bunu sürdürebilecek askeri güce tam olarak sahip değildi. 1937 yılında Yugoslavya ile bir antlaşma imzalandı ve böylece Balkan Antantı müzakereye açık duruma geldi. Bunu Batılı güçlerin de etkisi ile birlik başkanlığını yürüten Metaksas'ın Temmuz 1938'de Bulgaristan ile imzaladığı dostluk ve saldırmazlık antlaşması izledi. Bu antlaşma ile Bulgaristan'a yeniden silahlanma hakkı tanınmıştı (Jelavich, 2006: 228).

İtalya'nın Ekim 1935'te Etiyopya'ya saldırısı sonrası Milletler Cemiyeti üyelerinin ekonomik ağır kayıplara uğramasına rağmen ekonomik yaptırım uygulaması-Romanya ve Yugoslavya dâhil-sürecine 1936 yılının yaz aylarından itibaren kaldırmaya başlamaları pakta olan inancı ve ortak güvenlik önlemlerine olan inançlarını olumsuz yönde etkilemiştir (Kelkitli, 2017: 438).

Balkan Paktı için İngiltere de memnuniyetsiz bir tutum içerisinde idi. Yayınlanmış olduğu bir notada Bulgaristan'ın dışarıda kalmasından hareketle ittifakın kolaylaştırıcı özelliğinin olmadığını belirtmiştir. Buna karşın Rusya anti-revizyonist bir tavır içerisinde olmasından kaynaklı olumlu bir tavır içerisinde idi (Akşin, 1991: 268-269).

İttifaka olan bağlılığı azaltan bir diğer neden ise yönetimlerin değişmesi olmuştur. Antantın ilk günden beri en büyük destekçilerinden biri olan Yugoslavya Kralı Aleksandr'ın Fransa Dışışleri Bakanı Louis Barthou ile Marsilya'da IMRO ve Ustaşe militanları tarafından öldürülmesi, Romanya Dışışleri Bakanı Nicolae Titulescu'nun Ağustos 1936'da görevden alınması antanta olan ilginin azalmasında etkili olmuştur (Kelkitli, 2017: 439).

Balkan Antantı fazla uzun ömürlü olmamıştı. Romanya'nın, Almanya'dan duyduğu endişe giderek artmıştı. Bu durum ittifaka olan ilgisini de azaltmıştı. Yugoslavya ise Bulgaristan ve İtalya ile ikili antlaşmalar imzalayarak ittifakın öneminin azalmasına neden olmuştu. Öyle ki ittifakın Bulgaristan'ın yayılmacı eğilimlerine karşı ortaya çıktığı düşünüldüğünde Yugoslavya'nın Bulgaristan ile yapmış olduğu anlaşma bir nevi sonun başlangıcı olmuştu (Öztürk, 2001: 10-11).

Balkan Paktı konusunda Mustafa Kemal Atatürk'ün de bazı çekinceleri vardı. Paşa'nın Genel Sekreterliği'ni yapmış olan Hasa Rıza Bey'in Hayat Dergisi'nde yayınlanan hatıralarında Atatürk'ün Balkan Birliği için düşüncelerini şöyle aktarmıştı:

“Paktın imzalandığı günün ertesi sabahı yatak odasına girdiğim zaman Atatürk'ü yorgun ve düşünceli bulmuştum. Kendimi tutamadım sordum:

- Yorgun görünüyorsunuz efendim, rahatsız mısınız?

- Hayır! dedi. Gece hiç uyuyamadım da...Şu üzerine düştüğümüz Balkan Antlaşması yok mu? İşte kafam ona takıldı. Biliyorsun, bugüne kadar şöyle böyle kendi iç ve dış meselelerimizle meşgul olduk, yani daha ziyade müstakil bir siyaset tertip ettik. Oysa şimdi milletlerarası politika alanına giriyoruz ve üzerimize bir takım taahhütler alıyoruz. Acaba bu vaziyet bizim için ne gibi ihtimaller doğurabilir? diye düşündüm durdum, uyukum kaçtı. Her ne ise hayırlı olsun. Yaşarsak önümüze çıkacak güçlükleri, bağlandığımız prensipler çerçevesi içinde yenmeye çalışırız ve yeneriz”(Akşin, 1991:272).

Balkan Antantı için önemli süreç 4-6 Mayıs 1936 tarihlerinde toplanan Belgrad Konferansında yaşanmıştır. Yunanistan'ın önerisi ve Türkiye'nin de desteği ile Romanya ve Yugoslavya'nın şiddetli muhalefetine rağmen Arnavutluk sınırlarının paktın güvencesi altına alınmasından çıkarılması üzerine Belgrad, Balkan Antantı'ndan ümidini büyük oranda kesmiştir. Bunun üzerine Yugoslavya'nın Ocak 1937'de Bulgaristan ile dostluk, İtalya ile saldırmazlık antlaşması imzalaması Balkan Antantı'nı de facto olarak sona erdirmiştir (Kelkitli, 2017: 439).

6. Balkan Antantına Karşı Yunanistan'da Muhalif Yaklaşımlar

Balkan Antantı'nın hazırlanma aşamaları Yunanistan'da muhalif bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu duruma dair ilk yansımalarından birisi de Yunan Başbakanı Venizelos'un iki ülke ilişkilerini iyileştirmek amacıyla 1930 yılında Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarete iade-i ziyaret amacıyla Başbakan İsmet İnönü'nün Ekim 1931 yılında Yunanistan'ı ziyaret etmeyi planlaması ile başlamıştır. Bu durum ilk andan itibaren muhalif Yunan basınında yer almıştır. Öyle ki İnönü'nün Yunanistan ziyareti, Yunanistan'da hükümet aleyhtarlarınca iç siyaset konusu olarak gündeme taşınmıştır. Bu amaçla muhalifler bu ziyaret öncesinde ekalliyet meselesini gündeme getirmişler ve muhalif partiye mensup Akropolis gazetesinde haber yapmaya başlamışlardır. Diğer yandan bu konu Türkiye içerisindeki bazı Rum gruplarında da karşılık bulmuştur. Bu amaçla İstanbul Beyoğlu'nda Rum Şems Kulübü üyelerinden Avrilyos Spataris ile Balıklı Rum

Hastanesi doktorlarından Pirnaris Yunanistan'a gitmiştir (C.B.C.A. 30.10.109.726.17.1.).

Ziyaret tartışmaları bir süre sonra siyasi avantaj arayışına dönmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 23 Eylül 1931 tarihli Akropolis gazetesinde İsmet İnönü'nün ziyaretine yer verilerek bu ziyaretin sadece iyi dileklerde kalmaması, Yunan hükümetinin ekalliyet konusu özelinde Türkiye hükümetinin Yunanistan ziyareti fırsatını kaçırmamasını istemiştir (C.B.C.A. 30.10.109.726.17.2; C.B.C.A. 30.10.109.726.19.2.).

Yunanistan özelinde gelişen muhalif yaklaşımın en önemli odak noktalarından birisi de "Yunanistan Eski Muharipleri" olmuştur. 1932 yılına gelindiğinde Trikupis özelinde bir teklif gündeme gelmiştir. "Yunanistan Eski Muharipleri" 18 Mart 1932 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup yazmışlardır. Bu mektuplarında General Trikupis'e ait olan kılıç ve kasketin Türkiye'de müzede sergilenmesinin ülkelerinde Türkiye aleyhtarlarını "galeyana" getirdiğini bu teşhir ile Türkiye'nin "Yunanistan dostluğunun idamesi uğruna sarf olunan gayretleri imha ettiğini" ileri sürmüştür. Bu iyi niyet temennisi ile başlayan mektup son bölümü itibari ile aynı niyet ve temennileri barındırmayan Trikupis'i kasteden "O başkumandan olsaydı harp neticesi başka olacaktı ve muhakkaktır ki lehinizde olmayacaktır" ifadeleri ile sona ermiştir (C.B.C.A. 30.10.254.713.13). Ancak 1932 yılı Yunanistan için daha önemli iç tehdit ve sorunlara açıktı. O da "askeri darbe hazırlığı" idi. Bu tartışmalar 1932 yılı itibari ile daha da güçlü olarak hissedilmeye başlamıştı. Öyle ki Yunanistan'da askeri bir ittifakın kurulduğu ve bu ittifakın darbe hazırlığında olduğu Ağustos 1932'de Yunanistan gündeminde geniş yer bulmaya başlamış ve bu durum Türkiye tarafından da yakından takip edilmeye başlamıştı. Bu iddiaları güçlendiren gelişmelerden birisi de 11 Ağustos 1932 tarihinde Kravgi gazetesinde askeri ittifak hakkında General O imzası ile başlayan makale tefrikası olmuştur. Bu tefrikalarda askerî ittifakın ortaya çıkması siyasi partilerin Yunanistan'ı "elim bir akıbeta sürüklemeleri" olarak açıklanmıştır. Diğer yandan bu yazılar Yunanistan'da gerçekleştirilen ihtilallere de atıflar yaparak askerî bir müdahalenin olası olduğuna işaret etmiştir (C.B.C.A. 30.10.255.715.2).

Bu gergin ortam Türk hariciyesini de yakından ilgilendirmiştir. Ve bu çerçevede Atina elçiliği tarafından 29 Kasım 1932 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na bir rapor takdim edilmiştir. Bu rapora göre ordu içerisinde askerî bir ittifakın kurulduğu ve bu ittifakın Yunanistan seçimlerinden Venizelost harici bir iktidarın çıkması durumunda müdahalede bulunacağına değinmiştir (C.B.C.A.30.10.254.713.7). Hatta Yunan muhalif basını Venizelos'un kendisini diktatör ilan ettireceğini ileri sürmüştü¹ (C.B.C.A. 30.10.254.713.8). Bu tartışmalar içerisinde yapılan seçimlerde Venizelistler 87, Populer 79 vekil kazanmıştır (C.B.C.A. 30.10.255.715.9).

Yunanistan içerisinde yaşanan gerek askeri darbe iddiaları ve gerekse bunun gölgesindeki seçimlerin Türkiye açısından en önemli yanı ise Balkan Birliği'ne olan etkileri ekseninde idi. Bu kapsamda Türk Dışişleri Bakanlığı, 9 Kasım 1932 tarihinde Atine elçiliğinden Balkan Birliğine karşı Yunanistan'ın genel durumuna dair bir rapor

1 Askerî ittifaka dair bilgiler için ayrıca bkz. C.B.C.A. 30.10.255.715.4; C.B.C.A. 30.10.255.715.6.

istemmiştir. Atina elçiliğinin gönderdiği cevabi raporda dört yıldan beri iktidarda olan Venizelos'un "Balkan Birliğini" samimi bir şekilde savunduğu ancak aynı durumun kabinesinde yer almadığı yönünde olmuştur. Öyle ki Yunanistan Dışişleri Bakanı Mihalakopulos'un bu birliğe açıktan muhalefet etmese de bunun bir hayal olduğunu ve birliği savunanlardan Yunan Grubu başkanı Papanastasyo'nun hayal peşinde koştuğunu bildirmiştir (C.B.C.A. 30.10.226.523.30.2).

"Balkan Birliği" için Yunanistan kabinesinde dahi fikirsel birliğin olmadığı düşünüldüğünde Yunanistan basını üzerinden giden tartışmaları kısmen anlamlandırabiliriz. Bu çerçevede Yunanistan muhalif basınında 1932 yılının sonuna doğru "Harp ve Esaret Hatıratı" başlığında Türkiye karşıtı yazılar yer almaya başlamıştır. Bu durum belki de en başta Türkiye ile yakınlaşmayı sürdüren Çaldaris hükümeti için önemli bir konu haline gelmeye başlamıştı. Ancak tüm bunlara rağmen Çaldaris konuya dair Türkiye lehine açıklama yapmış(C.B.C.A. 30.10.255.716.5.8), bu tefrikaları neşreden basın mensuplarını davet ederek yazılarına son vermesini istemiştir. Bu görüşmeler sonuç vermeye başlamış ve bazı gazeteler bu yazı dizine son vereceğini bildirmiştir (C.B.C.A. 30.10.255.716.5.6).

Bu gelişmeler Ankara tarafından da yakından takip edilmiş ve kısmen azalan eleştiriler sonunda Atina Türk elçiliği Çaldaris'e Türkiye devleti adına teşekkürlerini iletmıştır. Çaldaris bu yazıları "Beş on drahmi fazla kazanmak ümidiyle şuarsuzcasına heyecan amiz yazılar neşrinden çekinmeyen" gazeteler olarak değerlendirmiş ve bu gazeteleri iki ülke arasındaki samimi ilişkileri bozmamaya davet etmiştir (C.B.C.A. 30.10.255.716.5.2). Konuya dair Atina Türk elçiliğinin yapmış olduğu tahkikatta yabancı etkisi ihtimali üzerinde durulmuştur. Ki bu noktada Yugoslavya "hissi" ortaya atılmıştır (C.B.C.A. 30.10.255.716.5.6).

Balkan Antantı'na giden süreçte 1933 yılı nispeten sakin geçmiştir. Ancak ittifakın imzalandığı 1934 yılında Yunanistan iç muhalefeti yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Yunanistan'da yayımlanan Fanito Lom gazetesinin 15 Şubat 1934 tarihli yazısında Balkan ittifakına dair önemli eleştiriler sıralanmıştır. Yazıda öncelikle Yunanistan dış siyasasının bağımsız hareket etme durumunun sınırlandırıldığı izah edilmeye çalışılmış diğer yandan da adalar başta olmak üzere İtalyan tehdidinin bertaraf olmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca yıllarca Yunanistan'a hamilik eden ülkelerden uzaklaşmanın olumsuzluklarına yer verilmiştir (C.B.C.A. 30.10.227.526.6.6/7).

Bu eleştiriler bir gün sonra 16 Şubat 1934 tarihinde bu defa hükümete muhalif olan Proia gazetesi aracılığı ile devam etmiştir. Gazete haberinde Balkan İttifakına dair Venizelos üzerinden eleştirilerini dile getirmiştir. Yazıda bu ittifakın Yunanistan'ı tehlikeye sürüklediğine ancak buna rağmen hükümetin bu durumu sürdürdüğüne yer verilmiştir (C.B.C.A. 30.10.227.526.6.5).

Yunanistan'da çıkan Neos Kozmos gazetesi de 20 Şubat 1934 tarihli "Yine Balkan İttifakı" başlıklı yazısında Yunanistan'ın dışişleri politikaları bağlamında değerlendirmelerde bulunmuş ve bazı çekincelere yer vermiştir. Bunların başında ise

Yunanistan'ın uzun yıllar dostluk yaptığı ülkeler ile olan ilişkilerinin zayıflayabileceğine işaret edilmiştir. Bu durum için Fransız, İtalyan, Alman ve Rus basınında çıkan haberlere atıf yapılmıştır. Ve bu çekincelerin giderilmesi için hükümetin resmi bir açıklama yaparak diğer devletler aleyhine bir tutum takınmadığını beyan etmesi istenilmiştir (C.B.C.A. 30.10.84.227.526.6.11). Bu gelişmeler Bulgar basınında da yer almış ve La Bulgarie gazetesi 23 Şubat 1934 tarihli haberinde Neos Kozmos'a atıf yapmıştır (C.B.C.A. 30.10.227.526.13.2).

Balkan Paktı'na karşı muhalif yaklaşımlardan birisi de Türkiye-Yunanistan arasındaki dostluk ilişkisinin kurulmasında önemli rol oynayan Venizelos olmuştur. İktidardan düşen lider bu defa Türkiye ile yapılan ittifakın önemli muhaliflerinden birisi haline gelmiştir. Pakıtın imzası sırasında Girit'te bulunan Venizelos, döner dönmez Pakıtın bu şekilde tasdik edilmemesi için kampanyaya başlamıştır. Bu amaçla Fransa, İtalya ve İngiltere gibi büyük devletlerin sefaretlerinde temaslarda bulunmuştur. Bu görüşmeler sürecinde Türk elçisi Enis Akaygen (Tulça, 2003:1-160) ile de görüşmüş ve Pakıt hakkındaki çekincelerini iletmiştir. Ayrıca Venizelos 22 Şubat 1934 tarihinde İsmet İnönü'ye bir mektup göndererek görüşlerini iletmiştir. Bu mektubunda Bulgaristan'ın Pakta dâhil olmamasının olası sonuçları, büyük devletlerin savaş durumuna gelmeleri ve etkileri, Yunanistan iç politik gelişmelerinin yansımaları üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Bu mektuba Ankara 6 Mart 1934 tarihinde cevap vermiştir. 6 maddede toplanabilecek mektubun özünde Venizelos'un kaygıları giderilmeye çalışmıştır (Dış Politika, 1974: 343-344).

Venizelos'un, Şubat 1934'te gizli bir oturumda yaptığı konuşma dış siyasetine dair önemli ip uçları da vermiştir; "Bu siyaset özellikle Yunanistan'ın büyük bir Akdeniz gücü olan komşu İtalya ile olabildiğince içten ve bir asırdan beri Fransa ve İngiltere ile var olan ilişkilerine benzer bir ilişki kurmasından ibarettir. Dış siyasetimizin ikinci hedefi sadece Yugoslavya ile var olan sorunlarımızın değil, aynı zamanda Türkiye ve daha sonra Bulgaristan ve Arnavutluk ile de var olan problemlerimizi ortadan kaldırmaktadır. Son iki ülkeyle dostluğumuz ikincil de olsa çıkarımız, olabilirse bu devletlerle geçmiş tamamen temizlemekte ve yakın dostluk ilişkisi kurabilecek noktaya ulaşmamızdır. Üçüncü hedefimiz büyük güçlerin teşkil edecekleri, özellikle Balkanları etkisi altına almayı amaçlayan herhangi bir koalisyona bağlanmaktan özenle uzak durmamızdır" sözleri ile tanımlamıştır (Erdem, 2009:102).

Pakta muhalif olanlardan Metaxas da, Pakıtın mevcut halinin Balkan dışı devletleri de etkilediği ve bu hali ile Yunanistan menfaatlerine uygun olmadığını, olası bir harpte Yunanistan'ın İtalya ile karşı karşıya kalacağını ifade etmiştir. Buna karşın Yunanistan Dışişleri Bakanı Maximos, Pakıtın Yunan Millet Meclisinde onaylanması esnasında verdiği demeçte, mevcut kaygıları gidermek için açıklamalarda bulunmuş ve "*bir büyük devlet ile pakıtın uygulanması için harp yapılması söz konusu olmadığını açıkça söylemiştir*" (Akşin, 1991:265).

Balkan Antantına karşı Yunanistan'daki muhalif yaklaşımlarından birisi de

Bulgaristan'ın antlaşmanın dışında kalması olmuştur. Bu durum ekseninde yapılan eleştirileri hükümete yakın basında yer alan yazılar ile açıklamaya çalışılmıştır. Mart 1934'te çıkan bu yazılarda Bulgaristan konusundaki temel yaklaşım, Yunanistan'ın temel amacının sınırlarını korumak olduğu vurgusu yapılmıştır. Muhalifler ise “Misakta ortak savunma” yaklaşımının olası sonuçlarına dikkat çekerken hükümet bir yandan da Bulgaristan'ın bir tehdit olarak görülmemesini istemiştir. Ya da bu tehdide karşı yardıma ihtiyaç olmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca böyle bir oluşumun İtalya'yı “rencide” ettiği bahisle misak harici ülkelerin genel tutumuna karşı hatırlatmalarda bulunulmuştur. Bu eleştiriler içerisinde dikkat çekenlerden bir tanesi de gizli tutulan maddelere dair olmuştur ki bu durumun en başta Uluslararası hukuka ayrı olduğuna değinilmiştir. Türkiye Dışişleri Yunan basını üzerinden şekillenen eleştiri ve muhalif yaklaşımları daha doğru anlamlandırabilmek adına Yunan basınına kategorize etme ihtiyacı hissetmiştir. Bu amaçla Balkan misakı özelinde Yunanistan basını lehte olan hükümet gazeteleri; “Katemerini, Proiya, Ellikon, Melon, Eliniki, Espirini, Vradini”, lehte olan bağımsız gazeteler; “Estiya, Akropolis, Eleftiros, Antropos”, aleyhte olan ve liberal partiye mensup olan gazeteler; “Kirikis, Kozmos, Patris, Nea Atinaika, Etnos, Foni, Elefteron Vima” ve sol düşünce yayınları yapan “Aneksartitos” şeklinde sınıflandırılmıştır (C.B.C.A. 30.10.227.526.12.5/6).

1934 yılının en önemli gelişmelerinden birisi de Yunanistan Genelkurmay Başkanı Kondilis'in Türkiye'yi ziyaret etmesi olmuştur. Kondilis, 4 Mayıs 1934-7 Mayıs 1934 tarihleri arasında Türkiye ziyaretinde bulunmuştur. Ziyaret programı daha çok askeri erkân ve dışişleri nezdinde olsa da Yunanistan Genelkurmay Başkanı'nın Ankara'da bulunduğu sürede Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile de görüşmesi planlanmıştır (C.B.C.A. 30.10.227.526.16.4).

Yunanistan Genelkurmay Başkanı Kondilis'in Ankara'yı ziyareti sebebiyle Yunanistan muhalif basınında haberler çıkmaya başlamıştır. Bu haberlerdeki hassasiyeti İtalyan ilişkileri oluşturmuştur. Keza bu tartışmalar arasında Başbakan Çaldaris'e “Yunanistan'a, İtalya tarafından herhangi bir saldırı olması durumunda Yunanistan'ın tutumu ne olacaktır?” soruları yöneltilmeye başlamıştır. Çaldaris bu soruya “Yunanistan, hiçbir gizli maddesi olmayan Türk-Yunan antlaşmasından doğan sorumluluklarını yerine getirecektir” demiş ve ekleyerek “malumdur ki iki memleket arasındaki münasebet o derece sıkı ve dostanedir ki bunları ayıran sınırlar milli mahiyette değil ancak idari bir kıymettedir” diye ifade etmiştir (C.B.C.A. 30.10.255.717.23.2). Ancak buna rağmen İtalya hassasiyeti devam etmiş ve muhalifler ziyarete Yunanistan-İtalya ilişkilerinin gündeme gelmesini ve Yunanistan'ın Balkan misakı dâhil herhangi bir şekilde İtalya ile savaşa girme ihtimalinin bulunmadığının beyan edilmesini önemsemiştir (C.B.C.A. 30.10.227.527.7.2).

Yunanistan içerisindeki Türkiye karşıtlığı Balkan Antantı'nın imzalandığı 1934 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır. 9 Ekim 1934 tarihli Nor Or gazetesindeki “Yunanistan'da Türkiye Propagandası” başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Bu haberde Türkiye'nin, Yunanistan içerisinde her zaman casusluk teşkilatı bulundurduğuna yer

verilmiştir. Bu teşkilatın “Küçük Asya muharebesinden” sonra büyük paralar harcayarak Yunanistan içerisinde birçok casus bulundurduğunu iddia etmiştir. Bu casusların merkezi olarak ise Pire, Selanik, Midilli ve Komotin gösterilmiştir. Bu şüphe bir yerden sonra gereksiz ve Türk dış politikası ile örtüşmeyen bir kaygıya dönüşmüş görünmektedir. Nitekim haberin devamında bu yapılanmanın bir gün “Gazinin rehberliği ile Yunanlıları Trakya’dan kovacaklar” noktasına gelmişti. Bu duruma delil olarak ise Batı Trakya’da yayınlanan Türkçe gazeteler ve bunlar aracılığı ile yapılan sözde propaganda faaliyetleri gösterilmiştir (C.B.C.A. 30.10.84.554.2.2).

Yunanistan’ın yönetsel anlamdaki en önemli dönüşümü 1935 yılında yaşanmıştır. 3 Kasım 1935 Pazar günü Yunanistan’da rejim hakkında oylama yapılmıştır. Oylama sonucuna göre % 97,6 Meşruti krallık ve % 2,26 Cumhuriyet yönetimine dair oy kullanılmıştır. Böylece Yunanistan’da krallık yeniden kurulmuştur (C.B.C.A. 30.10.255.719.33). Krallık rejimine geçiş sonrası da Balkan Antantı sürecine dair eleştiriler devam etmiştir.

Patris gazetesinde 5 Nisan 1936 tarihli “Milletler arasındaki siyasete nazım olmak için elimize fırsat düşmüş iken bunu nasıl kaçırdık, Balkan İtilafı neye mâl oldu?” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazı içeriği merkeze İtalya dış ilişkilerini almak üzere şekillenmiştir. Buna göre İtalya’nın teklifleri dikkate alınsa ve İtalya’ya karşı oluşumların içerisinde bulunulmamasının Yunanistan için daha önemli olduğu ifade edilmiş ve Balkan İtilafına Yunanistan’ı götürenler “vatan haini” olarak itham edilmiştir. Ve bu antlaşma ile Yunanistan’ın maceraya sürüklendiğine yer verilmiştir. Ayrıca bu süreçte İtalya’nın Yunanistan’a bu ittifak içerisinde yer almamasını teklif ettiğini kabul etmesi durumunda; Sırp ve Bulgar sınırındaki Mazino istihkâmlarını tahkim etmeye yardımcı olacağını (C.B.C.A. 30.10.227.530.2.2), Yunanistan harp sanayisi için gerekli fabrikaların kurulmasına destek olunacağı, Yunanistan deniz kuvvetlerini güçlendirmek için on kadar muharip gemiyi inşa edip teslim edeceği, On iki ada konusunda da Yunanistan lehine hareket etmeye hazır bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bulgaristan için bir başlık açılmış ve Yunanistan’ın olası savaş durumunda Bulgaristan’ın Edirne’yi işgal etmesine itiraz etmez ise Batı Trakya konusunda Yunanistan’ın yanında yer alacağını belirtmiştir. İtalyan teklifi bununla da kalmamış Yunanistan’ın Afrika’daki deniz aşırı ticaretini de desteklemeyi taahhüt etmiştir (C.B.C.A. 30.10.227.530.2.3).

Patris gazetesi ortaya atılan bu teklifleri ve konunun detayını bu defa bir gün sonra 6 Nisan 1936 tarihinde “Balkan Misakının Meçhul Kalan Perde Arkası” başlıklı bir yazı ile okuyucularına sunmuştur. Bu haber bir gün önce ortaya atılan iddiaları daha da ilerletmekte idi. Buna göre M. Yorgi ve İstimat Merkuris ve İtalyan elçiliği basın bürosu şefi S. Çerezole’nin yardımı ile Kondilis ile temas sağlanmış ve İtalya’ya gitmeye ikna edilmişti. Habere göre o esnada bu seyahatin sebebini kimse anlayamamış kamuoyu bunu ekonomik konular için yapıldığı yönünde yorumlamıştı. Diğer yandan Kondilis İtalya’da büyük bir coşku ile karşılanmış ve İtalyan gazetelerinde büyük teveccüh gösterilmişti. Hatta basında Kondilis için “Yunan askeri tarihinin en büyük kahramanı” hitapları görülmüştü. Bu görüşmelerde Kondilis, İtalyan tekliflerini kabul etmişti (C.B.C.A.

30.10.227.530.3.2). Yunanistan'a döndüğünde durumu Maksimos ve Pipinellis'e açmıştı. Ancak sonuç beklenildiği gibi değildi ve karşısında İngiltere ile Yugoslavya'nın siyasi tutumuna dair itirazlar vardı. Bu durumda İtalyan teklifi sonuçsuz kalmıştı. Patris gazetesi bu durumun sonucunu "Yunanistan iki milletin jandarması haline geldi" olarak yorumlamıştı. Ve Yunanistan'ın "hayati kudreti yüksek ve istikbali pek parlak olan bir devletin kıymetli dostluğunu kaybetmiş", "Habeşistan seferinin ekonomik avantajlarını kaçırmış" olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Uluslararası alanda kazanılacak gücün de kaçırıldığını eklemiştir (C.B.C.A. 30.10.227.530.3.3).

Balkan ittifakına karşı muhalif yaklaşımlar Venizelos yanlısı Yunan basınında geniş yer bulmuştur. Bu noktada özellikle Imerission Kırıkı, Eleftheron Vıma, Eletherotime, Neos Kosmos önde gelmektedir. Çıkan haberler incelendiğinde Yunanistan iktidarının ülkenin mevcut potansiyeli ile orantılı bir siyaset izlemediği, büyük devletlere rağmen izlenen Balkan politikasının sonuçsuz kalacağı, hükümetin tutarsız politikalar takip ettiği, sınırlarının önemli bir bölümü denizlerle çevrili olan ülke için böyle bir anlaşmanın yersizliği, pakt sürecinin geniş bir katılım ile yürütülmesi, Bulgaristan ve Arnavutluk'un olmadığı bir ittifakın eksik kalacağı, Yunanistan'ın bu anlaşma ile Balkan sınırları için jandarma rolünü üstleneceği, Yunanistan'ın izole bir duruma geleceği, paktın getirdiği sorumlulukların kamuoyunca bilinmediği, ittifakın Yunanistan'a Balkanlarda yeni dostlardan ziyade yeni düşmanlar getireceği, İngiltere ile dostluğun zedelenebileceği noktasındaki eleştiriler Balkan İttifakını "garabet" olarak gören yorumlara kadar ulaşmıştır (Erdal, 2011:108-114).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması sonrasında bir yandan Misak-ı Milliye gerçekleştirmeye çalışırken bir yandan da bölgesel ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla Uluslararası ittifaklara dâhil olmuş, büyük devletler ile ikili antlaşmalar imzalamış ve bölgesel ittifakları incelemiştir. Bu amaçla sınır komşuları ile iyi ilişkileri geliştirme ve sorunları çözenin yanı sıra askeri içeriğe sahip bölgesel antlaşmalar da imzalamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Avrupa'daki revizyonist devletlerin her geçen gün artan beklentileri önemli bir yere sahip olmuştur.

Bir yandan da Balkan ülkeleri ile ikili ilişkileri güçlendirmek amacıyla antlaşmalar sürecine gidilmiştir. Tüm bu iyi niyet ve yürütülen diplomasi Avrupa'daki revizyonist devletlerin müdahalesi nedeniyle kimi zaman sonuçsuz kalmıştır. Bu karşın Türkiye Devleti Yunanistan ile olan ikili ilişkilerine özel bir yer vermiştir. Bu amaçla Lozan Antlaşması sonrasında başlamak üzere tarihsel sorunların çözümü için ikili ilişkiler yoğunlaşmıştır. Bu süreci Avrupa'da hızla gelişen yayılmacı yaklaşım daha da güçlendirmiştir. Üzerine ekonomik buhran da eklenince tarihsel sorunları geride bırakma ya da rafa kaldırma önemli hale gelmiştir. Ki bu şartlar altında Türkiye ve Yunanistan birbirinin sınır güvenliğinin de önemli güvencesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Balkan güvenliği için Türk-Yunan ilişkilerinin önemi her geçen gün artmıştır.

Türkiye ve Yunanistan öncülüğünde gelişen toplantılar serisi nihayetinde Balkan Antantı ile sonuçlanmıştır. Ancak bu noktada Bulgaristan birçok farklı gerekçe ile ittifakın içerisinde yer almamıştır. Bu sorunun yanı sıra Yunanistan'da ittifak sürecine dair birçok olumsuz haber ve muhalif yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu durumu anlamak çok da zor olmasa gerek. Nitekim yıllarca savaştan iki komşu ülke vardır. Bir yandan da son yaşanan küçük Asya hezimetini ortadadır. Ayrıca Yunanistan'daki milliyetçi grupların tarihsel beklentileri sona ermiş değildir. Bir yandan da siyasal istikrarı sağlayamayan bir Yunanistan ortadadır. Tüm bunlara rağmen daha önemli bir dış etken vardır. Genişleme arayışındaki devletler, hızla yaklaşan İkinci Dünya Savaşı tehdit ve tehlikesi. Bu gerçeklik siyaset ve devlet adamlarını ulusal çıkarları öncelemeye yönlendirmiştir. Bu haliyle reel politik baskın gelmiş ve Türkiye-Yunanistan öncülüğünde Balkan Antantı hazırlanmıştır. Bu haliyle süreç komşu iki ülkenin dış politikada ortak başarısı olarak ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Araştırma-İnceleme Eserler

AKŞİN, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurum Basımevi.

ARAS, T. R., (2010). *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

ATABAY, M., (2012). *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, İstanbul: Kriter Yayınları.

ATABAY, M., (2013). *30 Ekim 1918'den 10 Kasım 1938'e Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kriter Yayınları.

BARLAS, D., (2000). "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: ATAM Yayınları.

BAYUR, Y. H., (1995). *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BİLGİN, M. S., (2004). "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi (1923-1930)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. XX, Sayı. 60.

Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934) (1974). Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü.

ERDAL, İ., (2011). "Yunanistan Kamuoyunda Balkan Antantı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.30, S. 50.

ERDEM, N., (2009). "Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 23.

EYİCİL, A., (2004). "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. XX, Sayı. 59, Ankara.

GÖNLÜBOL M. ve KÜRKÇÜOĞLU Ö., (1985). "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2.

HALE, W., (2000). *Türk Dış Politikası (1974-2000)*, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları.

İŞYAR, Ö. G., (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*, Bursa: Dora Yayınları.

JELAVICH, Barbara, (2006). *Balkan Tarihi*, c.II, İstanbul.

KARPAT, K., (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

KELKİTLİ, F. A., (2017). “İki Savaş Arası Dönemde İtalya’ya Karşı Balkanlar’da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 72, No. 2.

ÖNAL, B. M. ve ULTAN, Ö., (2012). “Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 13, Sayı. 22.

ÖZER, İ., (2020). “Türk Dış Politikasında Balkan Misâki ve Önemi”, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.

ÖZTÜRK, O. M., (2001). “Türk Dış Politikasında Balkanlar”, *Balkan Diplomasisi*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

SANDIKLI, A. (2014). *Atatürk’ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, İstanbul: Bilgesam Yayınları.

SEYFETTİN, M. ve AYDIN, A. F. (2013). “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)”, *Balkanlar El Kitabı*, c.1, Ankara: Akçağ Yayınları.

SOYSAL, İ., (1985). “Atatürk’ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. II, Sayı.4.

TUNCER, H., (2008). *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

YALÇIN, S., (2000). *Atatürk’ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara: Berikan Yayınevi.

YELLİCE, G., (2018). “İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye’nin Balkan Antantı’nı “Ayakta Tutma” Çabası ve Türk-Yunan İttifak Arayışı”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, Sayı.1.

YILMAZ, T., “Balkanlar ile İlişkiler”, (2012). *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Editör. Haydar Çakmak, Ankara: Barış Platin Kitap.